Claims Conference Holocaust Survivor Memoir Collection

Access to the print and/or digital copies of memoirs in this collection is made possible by USHMM on behalf of, and with the support of, the Conference on Jewish Material Claims Against Germany.

כיצד שרדתי בשואה - והתקומה.

שמי כיום: גד פלד, תושב הרצליה. נולדתי בבודפשט ב-1935. בשם פרגר טיבור (טיבי). שם אבי היה פרגר אדה (אורי). הייתה לו חנות לבגדי גברים. אמי , שם נעוריה היה נמט אילונה. הייתה עקרת בית. להלן אתאר כיצד שרדתי בשואה עד לתקומה (עלייה ארצה).

ילדותי, השואה.

נולדתי ב-30.05.1935 בבודפשט. כתובתנו הייתה רח' דרי 16 (DERI. הייתה לי אחות כבת 12. היה לי גם אח שנולד, אם אינני טועה כ-8 שנים לְפָנַי, אך לצערנו נפטר בגיל 4-5 בדיפטריה. אני לא הספקתי להכירו וראיתי רק צילומים אחדים שלו בבית. הורי גידלו אותי באהבה רבה וניתן לומר שאפילו פינקו אותי. הייתי ילד עירוני, לא חזק וסבלתי הרבה ממחלות. דלקות אוזניים היו לי מספר פעמים. באותם ימים (שהפניצילין טרם הומצא) היו דוקרים את האוזניים. פעולה שכאבה מאוד. בגיל 5 עקרו לי את השקדים והמחלות פסקו לפקוד אותי. הייתי ילד נבון שהתעניין בכל דבר. בגיל 5 קראתי חופשי ספרים וידעתי לספור. הייתי תלמיד שקדן ומצליח בלימודים. קראתי הרבה ספרים, ביניהם ספרים שאת תוכנם הבינותי למעשה רק כעבור מספר שנים. הכול התנהל על מי מנוחות עד לתחילת השואה בהונגריה.

כוונתי, שכל אירופה בערה כבר והמשרפות במחנות ההשמדה עבדו בכל המרץ. מרבית יהודי אירופה הושמדו, אך בהונגריה, פרט לחוקים שהפלו את היהודים ואנטישמיות שהורגשה באוויר, הדברים לא הגיעו לפגיעה גופנית ביהודים. משנת 41-42 רוב הגברים גוייסו לגדודי עבודה של הצבא ההונגרי, והיחס אליהם היה אכזרי והרבה נספו, אך הנשים והילדים המשיכו בחיי שיגרה.

השואה התחילה בהונגריה למעשה ב-19.3.44 כאשר הצבא הגרמני פלש להונגריה. אני זוכר בצורה חדה את אותו יום. התארחנו אצל מכרים של הורי (שהיה המורה שלי בבה"ס העממי) שגרו ברינג המרכזי של העיר. אני והבת של המכרים עמדנו בחלון וראינו איך מתקדמים טנקים גרמנים על הכביש ואחד הטנקים הוצב ממש מול הבית. אחר כך עברו מספר יחידות גרמניות בסך. הכול הלך מהר וללא התנגדות מורגשת של הצבא ההונגרי. כבר באפריל החלו לאסוף את היהודים מערי השדה ומהכפרים ועד סוף אוגוסט עלה בידם להוביל למזרח למחנות ההשמדה כ-600.000 יהודים. ביניהם הקרובים של אמי שחיו בעיר הולדתה נאג'ווארד.

אני הספקתי להכיר את המשפחה לפני כן. בפסח 1942 או 1943 נסעתי עם אמי לבקר ולהכיר את המשפחה. אני זוכר את כולם באהבה. הם היו אנשים חביבים ביותר. התגוררנו אצל האח של סבי. הוא היה איש מזוקן ודתי. בפסח היה נהוג שם לשחק משחק זהה לג'ולים, אך עם אגוזים. גם אני הצטרפתי לשחק עם הילדים בחצר. הייתי חלש מאוד במשחק זה וכל העת רק הפסדתי. הדוד החביב רק צחק וכל הזמן הוסיף והוסיף לי אגוזים. אני זוכר שבסופו של דבר הפסדתי שק שלם של אגוזים והוא אמר "העיקר שהילד נהנה". כל המשפחה אהבה אותי, אך בעיקר הילדים הקטנים נקשרו אלי. פרט

לאחד הבנים של הדוד, כולם ניספו בשואה. הניצול, עלה ארצה, הקים משפחה שנייה וחי באושר עד מותו לפני מספר שנים. השאיר אלמנה, בן ונכדים. באותה עת של השמדת היהודים בערי השדה והכפרים,גורל יהודי בודפשט היה טוב יותר. ביוני ריכזו את היהודים בבתים שסומנו ע"י טלאי צהוב על שער הכניסה . בצורה זו צופפו 3-4 משפחות לדירה אחת. ב- 15.10.44 העוצֶר של הונגריה, הורטי מיקלוש (HORTHY MIKLOS) הצהיר שהונגריה פורשת מהברית עם גרמניה ונכנעת לכוחות הברית. מנהיג הפאשיסטים ההונגרים, סאלאשי (SZALASI) ניצל את ההזדמנות ובסיוע של הגרמנים תפס את השלטון. אז התחילו הרדיפות והרציחות בבודפשט. חברי מפלגה זו (שנקראו אנשי "צלב החץ") היו בחורים צעירים שנהנו לנצל את שלטונם ושמותר להם לעשות ככל העולה על רוחם. היו יוצאים בתור כיף לאסוף את כל היהודים בבית מסויים, הובילו אותם לנהר הדנובה וירו בהם אחד אחד. בנובמבר 44 רוכזו יהודי העיר בגטו. החוליגנים הנאצים גם שם המשיכו בהשתוללותם. היהודים חיו שם ברעב ובתנאים קשים עד ל-18.1.45 כאשר הצבא הסובייטי שיחרר את האזור והרס את חומות הגטו.

השואה "הפרטית" שלנו.

כאמור, אבי גוייס לגדודי העבודה בשנת 42. פרט לכך, החיים של היהודים נמשכו כרגיל. באותה עת הגיעו הרבה פליטים לבודפשט בעיקר מפולין ומצ'כוסלובקיה. גם אנחנו תרמנו את חלקינו בהצלתם. זכורים לי 2 מקרים בהם הסתרנו אצלנו יהודים שברחו מארץ מוצאם. ילדה כבת 12-14 בשם הילדה (HILDA) מפולין הסתתרה אצלנו תקופה מסויימת. אני זוכר אותה היטב. היא הייתה רזה וגבוהה ויפה מאוד. אני הייתי בערך כבן 5-7 ובערבים הייתה יושבת ליד מיטתי והייתה מספרת לי סיפורים. החוט המקשר של הסיפורים היה: גמד. היא טענה שבבית שלה היה לה גמד קטן בגודל האצבע שלה שהיה יצור חי והיה עושה דברים לפי מצוותה. לא ידעתי אם להאמין לה או לא. המקרה השני שאני זוכר היה כאשר הסתרנו אצלנו ילדה קטנה מצ'כוסלובקיה. אמה הייתה מבקרת אצלנו תכופות. אני לא זוכר איך נראתה הילדה, אבל זוכר את האמא שהייתה יפה ותמיד שמחתי כאשר באה לבקר אצלנו. לאחת מיהן קראו בשם פירי (PIRI), אך לא זכור לי למי משתיהן. הרבה הקדשתי למחשבה, שהייתי רוצה מאוד לפגוש אחת מהניצולות הללו. פשוט אין לי רעיון איך לגרום לכך, וכמובן אין כול ביטחון שהן ניצלו ולא נספו בשואה.

וכעת 2 דוגמאות שקרו לי ומבליטות את העובדה שחיינו היו תלויים מניסים. המקרה הראשון קרה לא הרבה זמן אחרי פלישת הצבא הגרמני להונגריה. המשפחה (המורחבת) התאספה אצל אחות אמי (הדודה ברטה) ודנה על דרכי מילוט מהגורל שהיה ידוע שמחכה

לנו. בשלב ראשון סוכם שהבת הגדולה של דודה ברטה, ליצי, תוברח מהונגריה. דבר זה הצליח והיא עמדה לעלות על אניה בדרכה לארץ ישראל (פלסטינה). בשלב שני סוכם שהבת השנייה, איבי (IBI) תוברח גם כן וביחד איתי. כבר הכנתי תרמיל קטן לדרך. ממש ברגע האחרון החליטה אמי שאני אשאר איתה. למעשה, כך נצלו חיי, כי בת-דודתי נתפסה על הגבול. בהיותה אישה, לא יכלו לדעת שהיא יהודיה והדוד העשיר שלנו (דוד EDUS) פדה אותה בהרבה כסף, אך חייה ניצלו. אם אני הייתי יוצא איתה, תוך דקה היו מוכיחים שאני יהודי ולא היו מהססים להוציא להורג יהודי בורח. אגב, ליצי למזלה לא עלתה על אותה האניה, כי היא טבעה בדרך. היא עלתה מאוחר יותר לישראל. IBI גם כן הצליחה לצאת מהונגריה ביחד עם הוריה, במסגרת רכבת קסטנר המפורסמת ואחרי מספר שנות שהות באיטליה עלו ארצה כולם. על המקרה השני שניצלתי ממוות אספר בשלב שאגיע אליו כרונולוגית.

ביוני 44, עברנו לבית יהודי לביתם של המכרים שלנו. כאמור הוא היה המורה שלי בכיתה א'. חיינו שם בצפיפות. אני "שיחקתי את הגיבור" והרבה פעמים יצאתי ללא טלאי צהוב על חזי (דבר שכל היהודים היו מצווים לשאת). ב-15.10.44 כאשר הפאשיסטים עלו לשלטון בהונגריה, היה ברור שהמצב יילך ויחמיר. מאותו מועד התחלנו להסתתר ואף לגטו לא נכנסנו כפי שציוו על כל היהודים בנובמבר 44. הסתתרנו אצל נוצרייה קומוניסטית. היינו אצלה: אמי, אחותי ואני, המורה – (SCHWARTZ KAROLY), אשתו (JOLAN), בתו – (KATI) והאח של האישה (ERMIN), שהיה חולה בסכרת. וכעת אני מגיע לנס השני שהציל אותי ממוות. ובכן, הילדה ואני, למרות המצב הלחוץ, כל היום שיחקנו

והקמנו רעש. דבר זה כמובן סיכן את כול המסתתרים בדירה. מאחר והאישה הנוצרייה הייתה החברה של המשפחה השנייה, הכריזו עלי (ולא על הילדה) כ"פרסונה נון גרטה" ונאלצתי לעזוב את המקום. אמי דאגה (ע"י תשלום) להעבירני למשפחה נוצרית אחרת בפרוור של בודפשט (KOBANYA). בשלב מאוחר יותר, אחרי שאבי ברח מגדוד העבודה, גם הוא הצטרף למסתתרים בדירה. לאסוננו הגדול, 3 ימים לפני שחרור האזור ע"י הצבא האדום, פאשיסט הונגרי גילה את המסתתרים והם הוצאו להורג. לו הייתי נשאר בדירה ההיא, ברור לחלוטין מה היה עולה בגורלי!! אמי לא הייתה באותו זמן בבית וכל חייה לא סלחה לאשתו של המורה שלא ניסתה להציל את הגברים ע"י הצעת תכשיטים לפאשיסט. כמובן אין לדעת איך הוא היה מגיב. האם היה נענה להצעה או שמא היה גורם להוצאה להורג גם של הנשים. לא נידע זאת לעולם!!

אנחנו בשלב שאני מועבר למקום מסתור החדש שלי. אני בן 9 וחצי שנים. בפעם הראשונה בחיי שאני מתנתק מאמי. ליל חורף קר. אדם צעיר, גבוה במעיל עור ואישה צעירה בשם פאולה העבירו אותי למשפחה המסתירה. בכניסה לדירה קיבלו אותי באמירת שלום ומאחר והייתי לבוש במעיל חורף, אמרו לי "התפשט". ברור שהתכוונו שאסיר את מעילי. הצרה שמילה זו "התפשט" הייתה מוכרת לי מתחום אחר. ידעתי שכאשר פאשיסט תופס גבר וחושד בו שהוא יהודי, מצווה עליו להתפשט ע"מ לבדוק אם עשו לו ברית מילה. ידעתי שלמעשה זה סוף חייו של האיש. תפס אותי פחד ולא זזתי. הם כנראה הרגישו במבוכתי, וראו שהחוורתי והחליטו להתעלם ממני. כעבור מספר דקות חדרה להכרתי שהם אנשים טובים ובמילה "התפשט" התכוונו

שאסיר את המעיל העליון. המשפחה קיבלה אותי בסבר פנים יפות. אינני זוכר איך קראו לאישה. שמו של הגבר היה קרוי (KAROLY) ושם בנו שהיה כשנתיים מבוגר ממני קראו לו באותו השם. למעשה שניהם נקראו לפי שם החיבה קארצ'י (KARCSI). המשפחה החביאה עוד 2 ילדות יהודיות. אנחנו חשנו בזה מבלי לדבר על כך. נמנעתי מליצור קשר קרוב עם הבנות. קארצ'י הבן היה חבר טוב שלי. היינו יוצאים לסרט או סתם הסתובבנו ברחובות. בעת התקפות האוויר הקשות שפקדו את העיר לעתים תכופות, נהגנו לעמוד בחוץ ולהסתכל על הנעשה. בעיקר בלילה היה מעניין כאשר הנ.מ. ההונגרי הפעיל את הפרוז'קטורים שלו כלפי מעלה. מטוס שנכנס לאלומת האור חטף פגזים ותוך העלאת עשן צלל למטה. אהבתי לצפות בקרבות אוויר כאלו ללא סוף, וזאת למרות הסכנה שבדבר, כי רוב האוכלוסייה שהתה במקלטים. לא יודע איך עשיתי זאת, אך הקפדתי לא להתרחץ ביחד עם אחרים ושלא יראו אותי כאשר עשיתי את צרכי. נוסף לכך זכרתי כל העת את השם הבדוי שלי, לפיו היו לי תעודות מזוייפות (להן דאגה אמי להשיגן). שמי הפרטי נשאר אמיתי (TIBI) ושם המשפחה שלי היה (PATAKI). הייתי במקום זה מסוף אוקטובר עד לשחרור האזור ע"י הצבא האדום.

אני זוכר שבגלל המצור על העיר וקרבות הרחוב שנשמעו מקרוב שהינו כמה ימים במקלט ופתאום..... נכנסו 2 חיילים סובייטים במדי חורף עבים ועם תת-מקלעים ביד וכך השתחררנו. זה היה כנראה בתחילת ינואר 45 . רק אז גילתה המשפחה לשכנים שאנחנו יהודים. לפני כן, סיפור הכיסוי היה שאנחנו (אני ו-2 הבנות) באנו מהכפר. עברו מספר ימים ואף אחד לא נתן סימן חיים מהמשפחה שלי. האישה "עודדה" אותי שאם

אף אחד לא יבוא לקחת אותי, אז אני נשאר להיות הילד שלהם. בינתיים החיילים הרוסים קיבלו כמה ימים של "יד חופשית". היה מותר להם לגנוב מהאוכלוסיה מה שרצו (בעיקר חשקו בשעונים), לאנוס באופן חופשי (לא היו מפונקים ומגיל 10 עד גיל 70 כל הנשים היו בסכנה מתמדת). גם האזרחים המקומיים הצטרפו לאווירת השוד. לדוגמא, אנחנו גרנו לא רחוק מבית החרושת לבירה בשם דרהר (DREHER). יום אחד פרצנו למחסנים והבאנו הביתה כל מה שהיה שם. הרבה לקחו אבקה לבנה בחושבם שאולי זה אבקת חלב או כדומה. בסוף התברר שזה היה מלח אנגלי שהיה חומר משלשל בצורה חריפה. למזלנו, נודע לנו על כך לפני שהספקנו לטעום מ"מעדן" זה. בסופו של דבר אחרי כ-10 ימים הופיעה אמי עם מזחלת. לפי חישובי שהיתי במקום מחבואי בערך קצת פחות מ-3 חודשים. הם היו אנשים נהדרים. עצם העובדה שהסתכנו להסתיר 3 ילדים יהודים מראה על נפשם האצילה, ולא חשוב שקיבלו כסף בעבור זה. כיום אני מצטער מאוד מאוד שלא בירךרתי אצל אמי את פרטיהם וכתובתם. היה מגיע להם בהחלט לקבל תואר " חסידי אומות העולם" מ"יד ושם". כאמור, "התעוררתי מאוחר מדי" וכל עוד היה את מי לשאול, לא העסיקה אותי שאלה זו, וחבל! אמי הסיעה אותי הביתה במזחלת (למעשה משכה בחבל מלפנים) דרך של כמה שעות בקור של ינואר 45. רק בבית נודע לי שאבי נתפס עם שאר הגברים והוצאו להורג. לא היה ידוע מקום ומועד רציחתם. מדי יום הייתי הולך עם אמי לשפת הדנובה ואמי הסתכלה על הגוויות שצפו על הנהר בתקווה לזהות את אבי. בסופו של דבר הגופות נמצאו בבנין בית הספר בו למדתי ושהיה מטה איזורי של הפאשיסטים ההונגרים, אנשי "צלב החץ". הגופות זוהו ואבי נקבר בבית הקברות

היהודי בבודפשט. אמי הציבה מצבה על הקבר וזכור לי היטב טקס קבורתו.

החיים אחרי המלחמה, ציונות, עלייה.

אחרי המלחמה כאילו חזרנו לשיגרה. התחיל משטר קומוניסטי, שעדיין לא הראה את ריכוזיותו ואכזריותו. לדירתנו קיבלנו שותף. הוא היה גוי ולרוב היה שיכור. אמי, לעולם לא אידע איך, אך הצליחה לקיים את המשפחה. חזרתי ללימודים סדירים בבית-ספר יהודי. לאחר שסיימתי 4 כיתות של ב"ס עממי עברתי ללמוד בבית-ספר תיכון יהודי ברח' אבונ'י (ABONYI). באותם ימים בנים ובנות למדו לחוד. בה"ס היה מחולק ל-2 חלקים בהתאם.

וכעת לתחום נוסף, ובעצם העיקרי ששינה למעשה את חיי: הציונות. ואספר כיצד אני "גוייסתי" לשורותיה: בשנת הלימודים 1946, מחנך הכיתה שלי היה מרטון בנו (MARTON BENO). בשעת המחנך התחיל להקריא את ספרו של אפטון סינקלר על בר-כוכבא ועל המרד שהוא הנהיג. הספר הדליק את דמיוננו ובקוצר רוח חיכינו להמשך הקריאה שהתרחשה פעם בשבוע. אחרי 3 פרקים מותחים ומעניינים הודיע מרטון בנו שמי שרוצה לשמוע את המשך הספר יוכל לבוא לקן של "השומר הצעיר" ברח' ראקוצי. כמובן לא וויתרתי על התענוג ושמעתי את קריאת הספר עד סופו. כך נכנסתי לתנועה וכך נשארתי חבר נאמן בה. בעצמי גייסתי חברים נוספים. נהנינו מהפעילות השוטפת, מהטיולים מדי שבוע להרים הסובבים את בודפשט וכמובן ממושבות הקיץ וממושבות

החורף שבכולן השתתפנו בשמחה רבה. כאמור מכל הפעילויות בהן עסקתי, פעילות זו הייתה הכי חשובה. היא המריצה אותנו לחשוב מה קרה לנו בשואה ולהגיע למסקנה שמקומנו בתור יהודים רק בישראל.

ימי הזוהר נמשכו כל עוד המשטר לא היה דיקטטורי קיצוני. בתחילת 49 המשטר הקומוניסטי אסר את קיומן של התנועות הציוניות וביניהן כמובן את המשך קיומה של תנועת "השומר הצעיר".

הנהגת התנועה כנראה הייתה מאורגנת והיו לה תכניות לשעת חירום זו. היא דאגה בעוד מועד להוציא מהונגריה את המבוגרים יותר. מספר מועט של חברי הנהגה נשארו שם וכמובן נאסרו על-ידי השלטונות. אנחנו "בני מדבר" (כבני 14) נעזבנו לנפשינו. הגיל הביולוגי לא היה הקובע, אלא "נסיון החיים" שצברנו בתנאי מלחמה ושואה קיצוניים. 2 חברים מהקבוצה שלנו פרצו לקן (שהיה חתום על ידי המשטרה) והוציאו את דגל ה"עדה".

המשכנו בפעילות "רגילה" לפי הקבוצות של התנועה. נפגשנו בכל מיני מקומות, אך בעיקר באי מרגיט. כל פעם מישהו אחר הכין סיפור ואחרי כן שיחקנו. זכור לי שב-19 לאפריל הכין אחד החברים (אריה זינגר) הרצאה על מרד גטו וורשה. המעניין שמבלי לתאם בין הקבוצות, רובינו נפגשנו באותו האי. כיאה לחברי מחתרת, לא יצרנו כל קשר בינינו. ראינו קבוצות אחרות, אך לא בירכנו אחד את השני לשלום. אפילו ל"מושבה" יצאנו. יצאנו להרים ל-3 ימים וליתר בטחון לקחנו איתנו דגל של פיונרים, שנהייה מעל כל חשד. פעילות מחתרתית זו נמשכה ללא כל בעיות. נהנינו ממעשינו, אך הדברים שרכשנו בתנועה, הכמיהה להגיע לארץ שלנו, לארץ של יהודים ששם לא תתרחש לעולם שואה,

התעוררה בצורה חזקה. קבוצה של 4 נערים (מקבוצה אחרת) החליטה לעשות מעשה. הם לקחו מפה ומימיה (תרתי משמע), חצו את הגבול הצ'כוסלובקי והגיעו לברטיסלבה.

כאשר נודע לנו על הצלחת 4 הנערים להגיע לתנועה בצ'כוסלובקיה, החלטנו ללכת בדרכם. כמה חברים יצאנו להרים ועשינו תכנית מדוייקת לבריחה מהונגריה. ראשית, הלכנו לחנות ספרים וביקשנו "מפה, עליה מופיע הגבול עם צ'כיה". כך, ממש במילים אלו הבענו את מבוקשנו. מובן שיכולנו "ליפול" כבר בצעד הראשון ורק במזל לא הודיע בעל החנות לשלטונות על האירוע. דאגנו לתרמילים, לבגדים ולמזון למספר ימים. הייתה לנו תכנית מוכנה עד איפה לנסוע ברכבת ואיפה בדיוק לעבור עת נחל האיפוי (IPOLY). מאחר ולא ידעתי לשחות, עברתי קורס מזורז אצל החברים שלי. בקיצור הכול היה מוכן ליציאה של הקבוצה שלנו (כ-15 נערים ונערות). הכול בתנאי מחתרת מלאים מבלי לספר לאיש, כולל ההורים. (אני כן סיפרתי על כך לאמי, והיא הסכימה, כי הבינה שרק כך יכולה להבטיח את עתידי). היציאה נקבעה לעוד שבועיים.

בינתיים 4 החלוצים נתקבלו ע"י הנהגת תנועת "השומר הצעיר" בברטיסלבה, שם המשטר הקומוניסטי עדיין לא היה כה קיצוני והתנועות הציוניות המשיכו בפעולתן הרגילה. הם סיפרו כל מה שידעו. הנהגת התנועה הופתעה כנראה שהנערים הצעירים ממשיכים לפעול במחתרת. הבינו שלא רחוק היום וגם קבוצות אחרות ינסו לברוח מהונגריה באופן עצמאי. (ואכן צדקו). הם חששו שבסופו של דבר ניעצר ואף נשב בבית הסוהר. גם לא היו מעוניינים ששם התנועה תופיע בתעמולה הקומוניסטית כתנועה שחותרת נגד המשטר. יש לציין

שהסיקו מסקנות בצורה מהירה והכי חשוב פעלו בזריזות גדולה וביעילות. נשלח שליח לבודפשט (דב באן). היו ברשותו מספר כתובות והצליח לארגן את מרבית הנערים והנערות. הכול בתנאי מחתרת חמורים ביותר. לעצם העניין יצאנו ב-2 קבוצות. אני יצאתי עם הקבוצה הראשונה ב-2.8.49 והקבוצה השנייה יצאה כ-10 ימים אחרינו. נסענו ברכבת עד תחנה מסויימת די קרובה לגבול ומשם הלכנו ברגל בהדרכת מבריח מקצועי.

אשתדל לתאר בקצרה את גניבת הגבול. הלכנו בדרך לא דרך אחרי המבריח. הוא לא התחשב שאנחנו נערים ונערות צעירים (על גבול הילדות) והיה די קמצן במתן הפסקות למנוחה. לרוע מזלנו באחת ההפסקות, נער (משה הוסטי) התרחק יתר על המידה כדי להטיל את מימיו לא לעיני הקבוצה. הוא נתפס ע"י איכר שעבד בקרבת מקום ונמסר לשלטונות ההונגריים. כאשר המבריח הבין מה קרה התחיל במנוסה פראית, כמעט בריצה דרך שדות תירס, תעלות וכדומה. שמענו את הכלבים של משמר הגבול שרדפו אחרינו. למזלנו הצלחנו להתחמק ואחרי 3 ימי מסע מזורז הגענו לגבול הצ'כוסלובקי, רעבים, צמאים ותשושים על גבול יכולת הסבל שלנו. התנועה דאגה לטפל בנו. שהינו בברטיסלבה מספר ימים אצל משפחה יהודית ועברנו לווינה לרוטשילדשפיטל (שם שוכנו הרבה עקורים יהודים).

השתתפנו במושבה של התנועה המקומית, עברנו למחנה עקורים ליד זלצבורג, משם לאיטליה למחנה בטראני ובבארי עלינו לאניה ישראלית "עצמאות" והגענו ארצה ב- 7.9.49. זכור לי שבווינה השתתפנו כמשמר כבוד בהעברת עצמותיו של זאב, בנימין הרצל משם לישראל. 2 הקבוצות התאחדו על האניה ומאז עברנו את

כל השלבים ביחד. בארץ הגענו ל"שער העלייה", משם העבירו אותנו למוסד לילדים באחוזה לתנאים מאוד טובים, ואחר כך עברנו לקיבוץ גל-און (באוק' 49) ולתחנתנו הסופית לקיבוץ ניר-דוד, תל-עמל (ביולי 50).

בזה תמה תקופת השואה וספיחיה והחלה התקומה.